

kemmel bir işleyiş için tek başına yeterli sayılamayacağı, ruh vb. görünmeyen varlıklar sayesinde maddenin hayatîyet kazandığı inancını benimseyenler, naslarda Allah'ın mahlûkatı sevk ve idare etmesine aracılık ettiği bildirilen melek türünün duylar üstü gerçekliklerini de kabul ederler.

Klasik dönemde melekleri konu alan bazı risâlelere rastlamak mümkündür. Mekki b. Ebû Tâlib'in *Tenzihü'l-melâ'ike 'ani'z-zünûb ve tafzîlühüm 'alâ benî âdem* (Keşfü'z-zunûn, I, 459), Süyûtî'nin bu konudaki hadisleri toplayan *el-Habâ'ik fi ahbâri'l-melâ'ik* (bk. bibl.) ve *Tenvîrû'l-havâlik fi imkânî rû'yeti'n-nebiyyi ve'l-melek* (nşr. Saîd Muhammed Lehhâm, Beyrut 1417/1997), İbnü'd-Deyrî'nin *Risâle fi nevmi'l-melâ'ike ve 'ademih* (a.g.e., I, 896), Kemalpaşazâde'nin *Risâle fi tafzîli'l-enbiyâ ale'l-melâ'ike* (Resâilü İbn Kemâl, nşr. Ahmed Cevdet Paşa, [İstanbul 1316], I, 117-124), Leknevî'nin *Tedvirü'l-felek fi huşûli'l-cemâ'ati bi'l-cinni ve'l-melek* (Leknev 1304) ve Muhammed Kanbûr el-Antâkî'nin *Risâle fi beyânî hakîkatî'l-melek ve'l-cân* (Süleymaniye Ktp., Mihrîşah Sultan, nr. 220/16; Durmuş Özbek tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir: "Melek ve Cin Risâlesi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 8 [1998], s. 87-110) adlı eserleri bunlardan bazılarıdır.

Modern dönemde de melekler hakkında müstakil çalışmalar yapılmıştır. Bunlar arasında şu eserler sayılabilir: Walther Eickman, *Die Angelologie und Dämonologie des Korans im Vergleich zu der Engel und Geisterlehre der heiligen Schrift* (New York-Leipzig 1908); Seyyid Alevî b. Ahmed es-Sakkâf, *el-Ke-vâkibü'l-ecûc bi-ahkâmî'l-melâ'iketi ve'l-cinni ve's-şeyâtîni ve ye'cûc ve me'cûc* (müellife ait *Mecmû'atü seb'ati kütüb müfide* içinde, Kahire, ts. [Mustafa Bâbî el-Halebî], s. 151-184); Ömer Süleyman el-Aşkar, *Âlemü'l-melâ'iketi'l-eb-râr* (Küveyt 1405/1985); Hâlid Muhammed el-Hâc, *Hağâ'îku'l-îmân bi'l-melâ'ike ve'l-cân* (Ammân 1987); Lutfullah Cebeci, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Melekler* (Kayseri 1989); Mustafa Âşûr, *Âlemü'l-melâ'ike: Esrâruhû ve hafâyâhu* (Kahire 1409/1989); Abdullah Sirâcüddin, *el-Îmân bi'l-melâ'iketi 'aleyhime's-selâm* (Halep 1410/1990); Ahmed Hasan eş-Şeyh, *el-Melâ'ike: Hakîkatühüm, vücûdühüm, şifâtühüm* (Trablus 1991); Zeydân Mahmûd Selâme el-Akrabâvî, er-

Rûh ve'r-reyhân ve melâ'iketu'r-raḥ-mân (Amman 1992); Abdülhâlik el-Attâr, *Âlemü'l-melâ'iketi'l-aḥyâr ve 'âlemü's-şeyâtîni'l-eşrâr ve'ttişâlühüm bi'l-insân* (Kahire 1992); Ali Erbaş, *Melekler Âlemi* (İstanbul 1998).

BİBLİYOGRAFYA :

- Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mlk" md.; *et-Ta'rîfât*, "mlk" md.; a.mlf., *Şerhu'l-Mevâkıf*, Kahire 1325, VIII, 281-288; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1337-1338; Müsned, VI, 168; Buhârî, "Îmân", 37, "Bed'ü'l-halk", 7, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 15; Müslim, "Îmân", 1, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 200, 242, "Zühd", 60; Tirmizî, "Cenâ'iz", 70; Eş'arî, *Maḳâlât* (Ritter), s. 439-440; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 302-316; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *Uşûlû'd-dîn*, İstanbul 1346, s. 166-167; Ebû'l-Yûsr el-Pezdevî, *Uşûlû'd-dîn* (nşr. H. P. Linss), Kahire 1383/1963, s. 199-204; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Beyrut 1399/1979, II, 458-459; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-gayb*, II, 159-174; a.mlf., *Kitâbü'l-Erba'în* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1406/1986, s. 179-198; a.mlf., *el-Muḥaşşal* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire, ts. (Mektebetü'l-külliyeti'l-Ezheriyye), s. 221-222; Beyzâvî, *Envârû't-tenzil*, Beyrut 1408/1988, I, 49-53; İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, İstanbul 1986, I, 69-78, 129-133; Teftâzânî, *Şerhu'l-Maḳâsid* (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut 1409/1989, V, 62-72; a.mlf., *Şerhu'l-Aḳâ'id*, İstanbul 1313, s. 172-173; Seyyid Şerîf el-Cür-cânî, *Şerhu'l-Mevâkıf* (nşr. M. Bedreddin en-Na'sânî), Kahire 1325/1907, VIII, 281-288; İbnü'l-Murtazâ, *el-Kalâ'id fi taḥḫîḫi'l-aḳâ'id* (nşr. Albert Nasrî Nâdir), Beyrut 1985, s. 118; Süyûtî, *el-Habâ'ik fi ahbâri'l-melâ'ik* (nşr. Ebû Hâcer Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1405/1985; *Keşfü'z-zunûn*, I, 459, 896; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 301-317; Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsanüstü: Ruh, Melek, Cin, İnsan*, İstanbul 1985, s. 20-31; M. Hüseyin et-Tabâtabâî, *el-Mahlûkâtü'l-hafîyye fi'l-Kur'ân*, Beyrut 1415/1995, s. 5-36; Toufic Fahd, *Etudes d'histoire et de civilisation islamiques*, İstanbul 1997, I, 169-214; L. Gardet, "Les anges en Islam", *Studia missionaria*, XXI, Roma 1972, s. 207-227; Fehmi Jadaane, "La place des anges dans la théologie cosmique musulmane", *St.I*, XLI (1975), s. 23-61; D. B. Macdonald - W. Madelung, "Malâ'ika", *El²* (İng.), VI, 216-219.

M. SAİT ÖZERVARLI

MELEK AHMED PAŞA

(ö. 1073/1662)

Osmanlı veziriazamı.

İstanbul Fındıklı'da doğdu. Ayrıntılı biyografisi, anne tarafından yakın akrabası olup yirmi bir yıl hizmetinde bulunduğu nu söyleyen Evliya Çelebi'nin *Seyâhatnâme*'sinde yer alır. Dağıstan Abazaları'ndan olan babası, çeşitli seferlerine katıldığı Özdemiş ve Özdemiroğlu Osman paşalarının kapıcılar kethüdâsıydı. Gelenekleri

üzere üç yaşında sütannesi için memleketine gönderildi. Ardından hediye edildiği Sultan I. Ahmed ona "Melek" lakabını verip yetiştirilmek üzere Dârüssaâde Ağası Hacı Mustafa'ya gönderdi. Babasının deniz beylerinden Pervâne Kaptan olduğu, şişmanlığı sebebiyle takılan "Malak" (manda yavrusu) lakabının zamanla Melek'e dönüştüğü şeklinde bilgiler de vardır. Enderun'daki görevlerinden birini gösteren "Tırnakçı" lakabı ise çok daha az kullanılır.

IV. Murad döneminde nakledildiği Has Oda'da musâhib, rikâbdar ve çuhadar ağalık vazifelerinde bulundu. IV. Murad'ın Üsküdar'dan 1047'de (1638) hareket ettiği Bağdat seferine katılarak 23 Rebîülâhîr - 2 Cemâziyelevvel 1048'de (3-11 Eylül 1638) Diyarbekir'de silâhdar ağası oldu (BA, MAD, nr. 14357, s. 19). Bağdat'ın fethiyle birlikte 26 Şaban 1048'de (2 Ocak 1639) vezirlikle Diyarbekir beylerbeyliği'ne tayin edildi (BA, KK, nr. 266, s. 75). Sa'fevîler'i barışa zorlamak üzere Hemedan'a yürüyüşe geçen veziriazamla beraber Şehriban ile Derne ve Derteng Kalesi'ne ilerledi. Kasrışîrin Antlaşması protokolünün 14 Muharrem 1049'da (17 Mayıs 1639) imzalanmasından sonra Diyarbekir'e dönülürken ihtiyaten seraskerlikle Musul muhafazasında bırakıldı.

27 Cemâziyelâhîr 1050'de (14 Ekim 1640) Halep mutasarrıflığına tayin edildi, ardından Şam valiliğinde bulundu (6 Rebîülâhîr 1052 - 4 Receb 1053 / 4 Temmuz 1642 - 18 Eylül 1643; bk. BA, A. RSK, nr. 1512, s. 61). Hac kervanlarına yapılan baskınları önlemeye çalıştığı Şam'dan azli ve ardından getirildiği Erzurum valiliğinden 20 Muharrem 1054'te (29 Mart 1644) İstanbul'a çağırılıp kubbe veziri yapılması, IV. Murad'ın kızı ve 1042 (1632-33) doğumlu Kaya İsmihan Sultan'a Kösem Sultan'ın kararıyla namzet ilân edilmesi sebebiyledir. Bu sırada onun için hazırlanan Özi valiliği beratı iptal edilerek 16 Rebîülevvel 1054'te (23 Mayıs 1644) kendisine Anadolu eyaleti pâyesi verilmiş ve aynı yıl 8 Receb'de (10 Eylül) Kaya Sultan'la evlendirilmiştir. Üzerindeki eyalet 15 Zilkade 1054'te (13 Ocak 1645) bir başkasına verilirken 6 Muharrem 1055'te (4 Mart 1645) aldığı Diyarbekir beylerbeyliği pâyesi de aynı yıl 26 Cemâziyelevvel'de (20 Temmuz) tekrar Anadolu ile değiştirilmiştir (BA, A. RSK, nr. 1512, s. 77; nr. 1516, s. 13, 59; nr. 1517, s. 5, 26). Melek Ahmed Paşa aynı zamanda Rumeli'den Girit'e asker sevkıyla de görevlendirildi ve Benef-

şe'ye kadar gitti. Bu arada Bozcaada muhafızlığı yaptığı da kaydedilen Ahmed Paşa 6 Şâban 1056'da (17 Eylül 1646) Diyarbekir eyaletine gönderildi (BA, A. RSK, nr. 1517, s. 118). IV. Mehmed'in tahta çıkışıyla birlikte Bağdat'a nakledildi. Bu görevi sırasında Bağdat'ta yeniçerilerin ve bazı bedevîlerin yol açtığı karışıklıklara son verdiği birtakım icraatla halkın sevgisini kazandığı belirtilir.

Melek Ahmed Paşa 20 Zilkade 1059'da (25 Kasım 1649) azledilince İstanbul'a geldi ve dördüncü kubbe veziri oldu. 3 Şâban 1060'ta (1 Ağustos 1650) tekrar Bağdat beylerbeyiliğine getirildiyse de (BA, A. RSK, nr. 1520, s. 21) Kara Murad Paşa'nın mührü iadesi ve onun tavsiyeleri üzerine dört gün sonra vezîriâzam oldu. On bir yaşındaki padişahın annesi Hatice Turhan Sultan ile Kösem Sultan'ın yeniçeri ağalarıyla beraber devlete hâkim olması sebebiyle Ahmed Paşa kendisine karşılamak kaydıyla görevi kabul etti ve bütün müdahalelerin kesileceğine dair hatt-ı şerif aldı. Kapıkulunun ödenmemiş maaşlarının bir bölümünü saraydan karşıladı, narhla ilgilendi ve kendi kalemiye gelirini hazineye bıraktı. Başdeftardar Zurnazen Mustafa'yı İstanbul'dan uzaklaştırdı. Bu yüzden aleyhine dönen ocak ağalarıyla birtakım sözler vererek uzlaştı. Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'nin İngiltere elçisini tevkif etmesiyle gelişen hadisede ocağın ve büyük vâlidinin karşısında durmadı. Vezîriâzamların arza çıktıklarında padişahın karşısındaki sedir kenarında oturmaları mûtat iken Ahmed Paşa oturmayarak ayakta durmayı tercih etti ve kendisinden sonrakiler de bu davranışı izledi.

Sadâreti sırasında Venedikliler'le devam eden savaşta Midilli'ye çekilen kapitanı deryânın yerine göreve getirilen Rodos Beyi Hüsambeyzâde kumandasındaki donanmayı Girit'e gönderdi, asker ve mühimmat takviyesinde bulundu. 9 Saffer 1061'de (1 Şubat 1651) divana gelen Avusturya-Macaristan elçisiyle de barış antlaşmasını yeniledi. Tekrar inşa edilenlerle beraber sayısı 150-180'e ulaşan donanmanın Nakşe (Naksos) ve Para (Paros) adaları yakınında karşılaştığı Venedik donanması ile yaptığı çarpışmada başarısızlığa uğraması üzerine (21 Receb 1061 / 10 Temmuz 1651) görevinden istifa etti. Fakat istifası geri çevrildi. Öte yandan Bahçekapı'da inşa ettirdiği 60 zirâ uzunluğundaki büyük bir kalyon 25 Cemâziyelevvel 1061'de (16 Mayıs 1651) denize indirilirken yana devrilip kısmen batmış

ve bazı kişilerin telef olduğu bu hadise halk tarafından pek çok tahsisatı (duâgû-yân, eytâm vb.) kaldırmasına yorulmuştu. Yeni İl Voyvodası / Türkmen Ağası Abaza Hasan'ın isyan ve yağma hareketleri ise sıkı bir takiple sona erdirildi.

Vezîriâzamların malî darlığı aşmak için bedel-i timar ve ordu akçesi gibi isimlerle talep ettiği ek vergiler, tayinlerde verilen câizelerin / bahşişlerin hazineye kaydına bakmak üzere "bahşişler muhasebesi" adıyla bir büro ihdası, İstanbul halkını tahrirle vezirlerin has gelirlerini iki yıllığına hazineye alma planları geniş bir kesimin muhalefetine yol açtı. "Şehirli vak'ası" adıyla da anılan ilk esnaf isyanı patlak verdi. Defterdar Emîr Paşa'nın Azak Kalesi kul mevâcibi için ocak ağalarının telkiniyle Bosna ve Belgrad'da bastırıldığı ayarı düşük sikkelerle meyhânelerden topladığı 120 yük hurda züyuf akçelerin 118'inin bir altına değiştirilmesi teklifi, esnafın büyük tepkisine yol açmış ve 4 Ramazan 1061 (21 Ağustos 1651) tarihinde 10-20.000 kişilik bir kalabalık kepenk kapatarak Şeyhülislâm Karacëlebizâde Abdülaziz Efendi'yi önlerine katıp şikâyetlerini saraya bildirmişler, bunun üzerine yeniçerilerin desteğine rağmen buraya gelmeyen vezîriâzam mührü iade etmişti (BA, A. RSK, nr. 1524, s. 12). Ahmed Paşa büyük vâlidinin himayesinde aynı gün Özi beylerbeyiliğine tayin edildi (22 Zilkade 1061 / 6 Kasım 1651) ve yeni sadrazam tayinleri sırasında da mevkiini korudu (21 Receb 1062 / 28 Haziran 1652; bk. BA, A. RSK, nr. 1519, s. 128, 172; nr. 1524, s. 12, 80; nr. 1526, s. 8).

Melek Ahmed Paşa 8 Şevval 1062'de (12 Eylül 1652) Rumeli beylerbeyi oldu. Vezîriâzam Derviş Mehmed Paşa'nın davetiyle ve esasen hastalığı sebebiyle (BA, A. RSK, nr. 1519, s. 170) 19 Cemâziyelâhir 1063'te (17 Mayıs 1653) görevden alınarak İstanbul'a geldi ve Karahisarısâhib sancağı hassıyla ikinci vezir oldu. Vezîriâzam ve kubbe vezirlerinin onu konağında ziyaret etmeleri bir anlamda Kösem Sultan'dan geriye kalan ekibin buluşması idi. Felç geçiren sadrazamın görevden alınması üzerine Melek Ahmed Paşa'ya bir defa daha görev teklif edilerek hil'ati giydirilmişse de onun görüşleri doğrultusunda eski bir Has Odalı olan Halep Valisi İpsir Mustafa Paşa'ya 16 Zilhicce 1064'te (28 Ekim 1654) mühür gönderildi ve kendisi sadâret kaymakamı oldu (BA, A. RSK, nr. 1526, s. 348; nr. 1527, s. 95). Bu uzun kaymakamlık döneminde Ahmed Paşa sarayın ciddi ve açık desteğine rağ-

men vezîriâzamlığı üstlenemedi. 123 gün sonra gelen Vezîriâzam İpsir Mustafa Paşa, onu ve birtakım ileri gelenleri bölük-başlarına Üsküdar'da rehin bırakıp saraya gitmiş ve ikinci defa İstanbul'a geçtiğinde de Ahmed Paşa'yı Van beylerbeyiliğine tayin ettirmişti (20 Rebûlâhîr 1065 / 27 Şubat 1655; bk. BA, A. RSK, nr. 1526, s. 395). Hızla İstanbul'dan ayrılması istenen eski kaymakamın bazı mülk ve malları zaptedilirken yakın çevresinden Mevkûfâtî Mehmed ve Gudde Mehmed bir süre sonra idam edildi. Eski bir vezîriâzamların ilk defa Van'a tayininin hakaret olduğunu ifade etmesi üzerine kendisine Acem serdarı olarak birtakım imtiyazlarını bildiren hatt-ı hümâyûn verildi.

Melek Ahmed Paşa, Kara Murad Paşa'nın ikinci defa mührü elde etmesinin ardından 15 Receb 1065'te (21 Mayıs 1655) ve daha sonra 18 Şevval'de (21 Ağustos) Van beylerbeyiliğinde bırakıldı. Bir defa daha vezîriâzam olan Siyavuş Paşa ısrarla onun İstanbul'da bulunmasını istediğinden 4 Rebûlevvel 1066'da (1 Ocak 1656) bir başkası Van'a tayin edildi (BA, A. RSK, nr. 1529, s. 36, 95, 165). 25 Ramazan 1065'te (29 Temmuz 1655) Bitlis Kalesi'ne girilmesiyle sonuçlanan Abdal Han seferi ve civardaki birtakım isyancıların ortadan kaldırılması bu valilik döneminde. İstanbul'da kubbe veziri iken Boyunuyaralı Mehmed Paşa'nın talebi üzerine 4 Şevval 1066'da (26 Temmuz 1656) Niğbolu livâsıyla birlikte Özi eyaletine tayin edildi ve Köprülü Mehmed Paşa'nın sadâret mührünü almasıyla da 1 Zilhicce 1066'da (20 Eylül 1656) yerinde bırakıldı (BA, A. RSK, nr. 1529, s. 280, 320). 12 Şâban 1067'de (26 Mayıs 1657) Leh seferi için Silistre'den hareket etti. Kırım hanıyla birlikte çarpışmalara katıldı ve bu arada kethüdâsı Yûsuf Ağa Özi Kalesi'ni Kazaklar'dan kurtardı. Yerine bir başkası tayin edildiğinden 2 Rebûlâhîr 1068'de (7 Ocak 1658) İstanbul'a geldi ve 3-17 Şâban 1068'de (6-20 Mayıs 1658) Köprülü'nün sadâret kaymakamlığını yaptı. Kaya Sultan'ın, kızı Fâtıma'nın doğumu sırasında ölümü onu oldukça etkiledi. Bundan yirmi gün sonra tayin edildiği Bosna beylerbeyiliği için 20 Cemâziyelâhir 1069'da (15 Mart 1659) İstanbul'dan yola çıktı. Venedikliler'in Bosna topraklarına saldırılarını önlemek için tayin edildiği seraskerlikle (BA, MD, nr. 93, s.16/104) Zadra ve Şibenik gibi değişik kalelerin fethine katıldı. Bilhassa Klis'e sevkettiği kuvvetlerin galibiyeti Vârad (Varat) zaferiyle birlikte çifte bir sevinç oluşturmuştu.

12 Rebûlevvel 1071'de (15 Kasım 1660) Rumeli beylerbeyi olan Melek Ahmed Paşa'nın görevi Erdel seferi sırasında ordunun gerisindeki kuvvetlerin kumandanlığıydı. Tımsıvar'da bulunduğu serdarla birlikte savaşa katılırken Erdel prensliği-ne Mihály Apafi'nin tayinine ön ayak oldu. Bu seferde iken Köprülü Mehmed Paşa'nın kendisini namzet yaptığı I. Ahmed'in 1013 (1604) doğumlu kızı Fatma Sultan'la nikâhlanması için İstanbul'a çağırıldı ve 10 Ramazan 1072'de (29 Nisan 1662) bu merasim gerçekleşti. Kendisine kabul ettirilen bu evlilik dolayısıyla pek çok dedikodu çıkmıştı. Bir süre sonra hastalanan ikinci kubbe veziri Melek Ahmed Paşa 17 Muharrem 1073 (1 Eylül 1662) tarihinde vebadan öldü. Ayasofya Camii'nden büyük bir kalabalıkla kaldırılan cenazesi vasiyeti üzerine üstadı Dersiâm Kiçi Mehmed Efendi'nin ayak ucuna gömüldü ve mezarına yazısız iki büyük köfeki taş dikildi. Tariflere uyan kabir bugün Eyüp Bahariye'deki Lâgarî (Taşlıburun) Tekkesi hazinesindedir. Oğlu İbrâhim ve kızları dolayısıyla neslinin Melekahmedpaşazâdeler olarak ve bazan karıştırılarak sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

Onun hakkında *Risâle-i Menâkıb-ı Melek Ahmed Paşa* adlı bir eseri olduğunu bildiren ve geniş biyografisini de kaleme alan (*Seyahatnâme*, VI, 78-84) Evliya Çelebi başta olmak üzere pek çok kimse Melek Ahmed Paşalı künyesini taşımaktadır. *Mülteka'l-ebhur*'un mütercimi Mehmed Efendi en yakınlarından biriydi. Mevlevî şeyhlerinden Pârsâ / Sâbir Mehmed Efendi onun adına *Taşavvurât*'ı şerh etmiş ve Molla Celâl'in *Gül ü Nevruz*'unu Türkçe'ye çevirmişti. Evliya Çelebi'nin bilinen övgüleri dışında diğer Osmanlı müellifleri de Melek Ahmed Paşa'nın edepi, ağır başlı, takvâ sahibi olduğunu ve kötü sözü duyulmadığını kaydeder. Bazı Osmanlı tarihçileri ise onun acelecî huyuna ve yanındakilerin uygunsuz işlerine göz yumduğuna işaret eder. Ahmed Paşa vazifesi gereği yaptırdığı kale, kule vb. tesisler dışında birtakım hayır eserler, meydana getirmişti. Kosovo'daki Meşhed-i Murâd-ı Hüdâvendigâr'ı (Hüdâvendigâr Meşhedi), Malatya'daki Seyyid Battal Gazi Tekke ve Türbesi'ni, Bağdat'taki Ma'rûf-i Kerhî kubbe, cami ve hücrelerini, İmâm-ı Âzam Âsitânesi'ni ve Peçe Mevlevihânesi'ni tamir ettirmişti. Bir Halvetî tekkesi inşa ettirdiği Yayça'da yeniden yaptırdığından kendi ismini taşıyan cami ile medrese, imaret ve sıbyan mektebi, Silistre'de han ve diğer

yapılar yanında bir de musallâsı bulunmaktaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMK, D. nr. 2146, s. 3; E. nr. 610/19-20, 664/14-61, 866/2, 895/51, 1854/4, 2457/16, 4133, 4564/5, 4947/1, 5223/16, 5726, 7002/1, 7022/28, 40, 565, 7022/598, 8022/629, 9286/5; BA, MD, nr. 89, s. 51/h.134, 55/140, 56/141, 110/281; nr. 90, s. 4/h.11, 41/133; nr. 91, s. 27/h.80, 116/369; nr. 92, s.16/h.78, 17/84, 28/140, 31/157, 50/239; nr. 93, s. 6/h. 37, 16/104, 20/122, 27/156; BA, KK, *Ruûs Defterleri*, nr. 266, s. 62, 65, 75; BA, A.RSK, nr. 1512, s. 61, 77, 89; nr. 1516, s. 5, 8, 13, 15, 31, 39, 45, 47, 54-55, 59, 68; nr. 1517, s. 5, 26, 42, 66, 118; nr. 1519, s. 59, 62, 66, 128, 170, 172, 249; nr. 1520, s. 21-22, 24; nr. 1522, s. 128; nr. 1524, s. 12, 80, 103; nr. 1526, s. 8, 55, 348, 395; nr. 1527, s. 95, 109; nr. 1529, s. 36, 95, 165, 189, 280, 320; BA, BEO, *Sadâret Defterleri*, nr. 345, vr. 17°, 20°, 24°, 30°, 54°; BA, Bâb-ı Defterî-Teghrîfat Kalemi, nr. 26020, s. 1-11; BA, D. BŞM, nr.188/A, s. 8-10, 12; nr. 201/A, s. 20; BA, D. BŞM, Matbah Emîni / Matbah-ı Âmire, nr. 10524, s. 6; BA, MAD, nr. 2111, s. 3; nr. 6043, s. 6, 8; nr. 6261, tür. yer.; nr. 9839, s. 92; nr. 14357, s. 4, 19, 31; BA, Bâb-ı Âsâfi-Sadâret Mektûbî Kalemi, dosya nr. 1/48, 1/52; BA, Ali Emîrî - IV. Mehmed, nr. 9439; BA, İbnülemin-Bahriye, nr. 369; BA, Cevdet-Maârif, nr. 8266; *Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi: Bağdat Seferi Harp Jurnalı* (nşr. Halil Sahillioğlu, *TTK Belgeler*, II/3-4 [1965] içinde), s. 13, 22, 29; *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Târîhi* (haz. Ziya Yilmazer), Ankara 2003, II, 1099, 1109, 1112-1113, 1115, 1125-1127, 1142, 1147, 1149, 1169, 1171, 1177; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, Âtîf Efendi Ktp., nr. 1914, vr. 244°, 248°, 250°, 273°, 294°, 295°-298°, 305°-306°; *Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, Târîh-i Feth-i Revân ve Bağdâd: Zafernâme*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2086/3, vr. 84°, 106°-107°; a.mlf., *Ravzatü'l-ebrâr*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 485, vr. 224°, 225°, 230°, 235°, 236°-239°, 240°, 261°, 265°-274°, 275°, 278°, 280°, 281°, 282°, 285°, 305°, 307°, 316°-320°, 346°, 350°; *Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin Zeyl-i Ravzatü'l-ebrâr*'ı (haz. Nevzat Kaya, doktora tezi, 1990), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 6°-13°, 27°-28°, 36°, 40°, 42°, 45°, 78°, 84°, 98°, 102°-104°, 149°; Solakzâde Mehmed, *Târîh*, TSMK, III, Ahmed, nr. 3078, vr. 472°-475°, 479°-480°; Mehmed Halîfe, *Târîh-i Gilmânî* (haz. Ertuğrul Oral, doktora tezi, 2000), metin: s. 20-21; Vecîhî Hasan, *Târîh* (haz. Ziya Akkaya, doktora tezi, 1957), AÜ DTCF, vr. 9°, 34°-37°, 38°, 42°-43°, 68°, 75°; Abdurrahman Hibri Efendi, *DeFTER-i Ahbâr fî sahihi'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 3648, vr. 52°-53°, 108°; Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, VIII, 55, 90, 479; IX, 546, 561, 666; X, 54, 79; a.e. (Dağlı), I, bk. İndeks; II, 26, 59, 112, 115, 142; III, bk. İndeks; IV, bk. İndeks; V, bk. İndeks; VI, bk. İndeks; VII, 153, 162-164, 175; *Abdurrahman Abdî Paşa Vekâyi'nâmesi* (haz. Fahri Çetin Derin, doktora tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 8°-11°, 16°, 19°, 22°-23°, 50°; Hatib Mustafa, *Risâle*, TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1400, vr. 4°-5°; Münecimbâşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 679, 697-700, 706-707, 727; Naimâ, *Târîh*, V, 3, 16, 34,

37, 45, 61-63, 72-73, 102, 149, 151, 167-168, 172, 182, 229, 322, 341, 396, 444, 445, 447; VI, 4, 11-12, 33, 43-44, 46, 48, 51-53, 63, 207, 402; Silâhdar, *Târîh*, I, 5-8, 53, 144, 178, 193, 204, 207, 256-257; Nazmîzâde Murtaza Efendi, *Gülşen-i Hulefâ*, İstanbul 1143, s. 83°-84°; *Hadikatü'l-uüzerâ*, I, 91-93; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 153, 585, 587, 600; *İsâzâde Târîhi* (haz. Ziya Yilmazer), İstanbul 1996, s. 6, 12, 14-15, 71-72; Nihâdî, *Târîh*, TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 219, vr. 153°-155°, 156°-157°, 164°, 170°; Ahmed Resmî, *Hamiletü'l-küberâ* (haz. Ahmet Nezihi Turan), İstanbul 2000, s. 48-49; *Ahmed Resmî Efendi'nin Hamiletü'l-küberâ'sı ve Müstakimzâde Zeyli* (haz. Zeynep Aycibin, *TTK Belgeler*, XXII/26 [2002] içinde), s. 200-201; Hasib Üsküdarî, *Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 620, vr. 41°; Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi': İstanbul Câmileri ve Diğer Dini-Sivil Mi'mârî Yapılar* (haz. Ahmed Nezihi Galitekin), İstanbul 2001, s. 344-345; Ahmed Câvid, *Vefeyât-ı Kibâr*, TSMK, Hazine, nr. 1295, vr. 42°-43°; *Mecmûa*, TSMK, Yeniler, nr. 521, s. 13; Abdüllatif, *Âyine-i Derûn*, TSMK, Yeniler, nr. 81, s. 34; Uzunçarşılı, *Osmanlı Târîhi*, III/2, s. 67, 231, 397-400, 408, 411; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980, s. 51-52, 54-55; R. Dankoff, *The Intimate Life of an Ottoman Statesman Melek Ahmed Pasha (1588-1662): As Portrayed in Evliya Çelebi's Book of Travels (Seyahatname)*, Albany 1991, s. 3-14, 24-31, 49-57, 196-199, 272-282.

FİKRET SARICAĞLU

MELEK AHMED PAŞA CAMİİ

Diyarbakır'da
XVI. yüzyılın son çeyreğinde
inşa edilen cami.

Şehrin batısında kendi adını taşıyan cadde üzerinde yer alır. Diyarbakırlı Melek Ahmed Paşa'nın valiliği zamanında 1587-1591 yılları arasında yaptırılmıştır. İki renkli taş malzeme ile inşa edilen iki katlı binanın güney ve kuzey cepheleri siyah-beyaz taş sıralarından, sağır yan duvarları siyah moloz taşlardan örülmüştür. Altında depo ve eskiden dükkân olarak kullanılan mekânların yer aldığı cami, zemini yükseltilerek merdivenlerle çıkılan fevkanî bir yapıdır. Bu yönüyle Diyarbakır'daki bazı camilerden farklılık gösterir. Caminin batı bitişğinde kapısı cami duvarının içinde bulunan meşruta yer alır. Sonraları bu kapı örülerek kapatılmış ve buraya betonarme bir yapı inşa edilmiştir. Caminin zemin katında batı ucundan doğuya doğru sırasıyla caddeyi arka sokağa bağlayan ve dikine gelişen tonozlu bir geçit, kitle derinliğince uzanan bir dükkân, yarım derinlikte uzanan iki dükkân, caddeden avluya geçişi sağlayan taçkapının bulunduğu ikinci geçit ve yine bir dükkân yer almaktadır. Güney duvarında